

Paprade, prasličky a plavúne v okolí Považskej Bystrice



Martin Smatana

Na území Slovenska sa prirodzene vyskytuje približne 60 druhov papradí, prasličiek a plavúňov, čiže papradorastov v širšom zmysle. Niekoľko málo ďalších cudzokrajných druhov sa pestuje v záhradách a výnimočne v parkoch, ale naše druhové bohatstvo sa nedá porovnávať s tropickými alebo subtropickými oblasťami, tak do počtu druhov, ako do rozmanitosti rastových foriem. Napriek tomu sa aj u nás dajú nájsť pekne vyvinuté, priam reprezentatívne jedince.

Zaujímavé lokality s bohatým zastúpením papradorastov sa nachádzajú v okolí Považskej Bystrice. Je to zapríčinené hornatým reliéfom, ktorý vytvára veľké množstvo najrozmanitejších stanovísk — od suchých skál po podmáčané pôdy a močiare. Cez údolie Váhu takisto prechádza rozhranie medzi flyšovým pásmom tvoreným vrstvami pieskovca a ílovitých bridlic, a bradlovým pásmom tvoreným vápencom a vápenatým zlepencom, pričom vo flyšovom pásme sa nachádzajú jednotlivé vápenkové bradlá, a naopak, bradlové pásmo je na niektorých miestach pokryté hrubým flyšovým obalom. Keď pripočítame aj expozíciu k svetovým stranám a zrážkový režim, dostaneme veľkú paletu stanovísk s jedinečnou mikroklimou, ktorá umožňuje prežívanie množstva druhov papradí.

Veľmi zaujímavá lokalita v okolí Považskej Bystrice, pokiaľ ide o paprade, je les nad Dedovcom a Dedovecký potok, prameniacy na južnom svahu Ondrejovej (509 m n. m.). Na túto lokalitu sa najľahšie dostaneme tak, že kráčame od nemocnice cez sídlisko Dedovec, a keď vstúpime do lesa — hustej umelej smrečiny s množstvom smrekových semenáčikov, pokračujeme proti prúdu potoka. Potok ústi do

potoka Domanižanka a má jeden pravostranný prítok s dĺžkou asi 500 m.

Vo vlhkej mikroklimе úzkeho údolia Dedoveckého potoka s množstvom malých bočných prameňov sa veľmi dobre darí papradiam. Rastú tu papraď samčia (*Dryopteris filix-mas*), papraď osnatá (*Dryopteris carthusiana*), papraď rozložená (*Dryopteris dilatata*), papradka samičia (*Athyrium filix-femina*), papradovec laločnatý (*Polystichum aculeatum*). Všetky druhy v mohutných exemplároch. Na suchších stanoviskách rastie aj orličník obyčajný (*Pteridium aquilinum*) s listami vysokými niekedy až 2 m.

Na ľavom brehu potoka som na jeseň r. 2002 našiel ďalší druh — papraď plevinatú (*Dryopteris affinis*), spolu asi 10 rôzne veľkých rastlín. Tento druh sa niekedy pokladá za poddruh paprade samčej, čomu by mohol nasvedčovať monštruózný (rozkonárený) list, ktorý som našiel na jednej rastline. Ďalší exemplár paprade plevinatej s dvoma rastovými vrcholmi rastie vyššie, asi 30 m od potoka, na jeho pravom brehu. Je to veľmi pekný druh, oplatilo by sa zaviesť ho do kultúry. Nápadné sú bohato plevinaté listy, zvlášť na jar, kedy sa rozvíjajú, a tiež tmavý lesk čepele a hranaté listové úkrojky. Tomuto druhu vyhovuje vlhká klíma v tieni a zvetrí, ale udrží sa aj na slnku.

Na pravom brehu prítoku sa nachádzajú porasty peračiny dúbravovej (*Gymnocarpium dryopteris*) a našiel som tu tiež jedinou rastlinu sladica obyčajného (*Polypodium vulgare*).

Na rúbanisku pri lesnej ceste, 150 m nad sútokom Dedoveckého potoka a jeho prítoku, som v septembri r. 2002 objavil peračinnovec horský (*Lastrea limbosperma*) —

jediný exemplár s dvoma rastovými vrcholmi a 26 listami, väčšinou plodnými. Jeho výskyt je známy napr. z pohoria Javorníky, v prípade rastliny z lesa nad Dedovcom ide zrejme o zavlečenie. Pri povrchnom pohľade sa dá zameniť s papradkou samičou. Dobrým poznávacím znakom sú listy rastúce až na bázu listovej kostrnky a drobné kôpky výtrusníc tesne pri okrají listových úkrojkov. V júni 2004 som na kyslom smrekovom opade našiel malú populáciu tohto druhu, spolu asi 15 rastlín, približne 30 m od potoka na malej čistinke. V okolí Dedoveckého potoka rastie tiež praslička roľná (*Equisetum arvense*) — na poli typická forma, v lese vyššia lesná ekomorfoza, vyťahnutá do výšky.

Na ľavej strane potoka som v 80. rokoch našiel plavúnik sploštený (*Diphasiastrum complanatum*) — jedinou rastlinu s tromi rastovými vrcholmi. Neskôr niekto jeden vrchol vytrhol aj s podzemnou stonkou a ďalší vrchol odumrel. Posledný prežival až do leta 2002, kedy začal žltnúť a na jeseň úplne odumrel, čím lokalita zanikla. Počas celého obdobia rastlina ani raz nevytvorila výtrusný klas. V týchto miestach rastie tiež plavún obyčajný (*Lycopodium clavatum*). V minulosti bol oveľa hojnejší, ale väčšina rastlín bez zjavnej príčiny vyhynula.

Koncom 80. rokov ma moji priatelia upozornili na ďalší druh — chvostník jedľovitý (*Huperzia selago*). Rastie v skupinke mladých smrekov na ľavom brehu Dedoveckého potoka nad sútokom. Každý rok vytvára výtrusnice a rozmnožovacie púčiky, ale postupne odumiera pod vplyvom zatienenia a navyše si priamo cez trs hubári urobili skratku. Niekoľko metrov odtiaľ rástli ďalšie malé rastliny, ale tie už vyhynuli, zrejme ich tiež ušliapali hubári. Určite by stálo za to namnožiť tento druh pomocou rozmnožovacích púčikov a dopostavať rastliny vysadiť na vhodnejšie stanovisko.

Na jar 2004 som asi 80 m nad sútokom a 8 m nad ľavým brehom našiel plavún

Vlavo peračinnovec horský (Lastrea limbosperma) — najväčšia rastlina z malej populácie objavenej 13. 6. 2004 v umelo vysadenej smrečine pri Dedoveckom potoku ♦ Rozvíjajúce sa listy paprade plevinatej (Dryopteris affinis) sú veľmi nápadné (Horná Mariková-Ráztoka, asi 25 km od Považskej Bystrice), vpravo





Sladičovec bučinový (*Phegopteris connectilis*) nevytvára rúžice, ale listy vyrastajú jednotlivo z plazivého podzemku, vľavo (les nad miestnou časťou Podhlinie v Považskej Bystrici, 2. 6. 2002) ♦ Ondrejovský vodopád medzi Ondrejovom a Veľkým Manínom, vpravo. Snímky M. Smatany

pučivý (*Lycopodium annotinum*) a jednu rastlinku rebrovky rôznoľistej (*Blechnum spicant*). V r. 1982 tieto druhy zdokumentoval botanik G. Runkovič, odvtedy sa o ich výskyte na Dedovci viac nevedelo. Najšť konkrétne exempláre v teréne je však veľmi ťažké.

Z údolia Dedoveckého potoka sa dá pohodlne prejsť na vrch Ondrejová tvorený pieskovcom, ale zjavne s vápencovým podloží, čo sa prejavuje zrážaním sintra na konároch spadnutých do vodných tokov v okolí Ondrejovej.

Na západnom úpätí v smrekovom lese asi 500 m od vrcholu je možné obdivovať hustý porast prasličky lesnej (*Equisetum sylvaticum*). Na severnom svahu pod káblami vysokého napätia ešte prežíva niekoľko rastlín plavuňa obyčajného, ale dlho tam nevydržia — rúbanisko husto zarastá lieskou a rakytou. Aj tu rastú papraď samčia, papraď ostnatá, papraď rozložená a papradka samičia. Na tomto rúbanisku môžeme tiež vidieť porast peračiny dúbavovej s rozlohou desiatok m².

Keď zídeme z Ondrejovej, dostaneme sa do údolia ďalšieho bezejmenného potoka, tečúceho na severozápad medzi Ondrejovou a Veľkým Manínom (891 m n.m.) a ústiaceho do Váhu. Jeho zberná oblasť je v poli, preto jeho prietok kolíše od takmer úplného vyschnutia v lete, po hučiacu rivi ruč počas letných búrok. Potok má dva hlavné pramene, ktoré sa nižšie spájajú. V ich sútoku sa nachádzajú hrubé vrstvy bridlíc, rýchlo podliehajúce erózii, preto sa svahy neustále zosúvajú a sú takmer bez podratu. Porasty okolo sú tvorené hlavne smrekom, bukom a jedľou.

Niekoľko stoviek metrov pod sútokom vznikol asi 130 cm vysoký vodopád. Pod ním vteká do potoka jeho najväčší prítok s hrubými vrstvami sintra, pretože zbiera vody z oblasti tvorenej vápencom — z južného úpätia Veľkého Manína.

Podlž celého potoka rastie roztrúsene

papradovec laločnatý, ale pestrejšie to je až pri vodopáde. Priamo na skalách a popadných kmeňoch stromov v jeho okolí rastie papraď samčia, ostnatá aj rozložená, papradka samičia, papradovec laločnatý, na ľavom brehu riedko peračina dúbavová a sladič obyčajný. Priamo pri vodopáde som našiel 6 exemplárov pluzgiernika krehkého (*Cystopteris fragilis*). Prekvapilo ma, že tu nerastie hojnejšie, má tu priam ideálne podmienky. Rastie tu tiež slezinník červený (*Asplenium trichomanes*), pri vodopáde, ale najmä na skale asi 50 m nad vodopádom, kde vytvára súvislý porast.

Nad záhradkárskou osadou nad miestnou časťou Podhlinie sa nachádza ďalšia pekná lokalita. Pomedzi záhradky a protihľý svah preteká malý potôčik, prameniaci pod vodojemom, pretekajúci cez areál pekárni a ústiaci do Domanížanky. V okolí prameniska rastú vysadené smrek, často mohutné exempláre a na najvlhších miestach jelša lepkavá. V podloží je opäť flyšový obal bradlového pásma. Paprade tu vytvárajú súvislé porasty, ale postupne ich prerastajú ostružiny a stromy. Našiel som tu bežné druhy, ako papraď samčiu, papraď ostnatú a rozloženú, papradku samičiu a peračinu dúbavovú, ale tiež sladičovec bučinový (*Phegopteris connectilis*), ktorý vytvára výrazné ekomorfózy — na zatienených miestach veľké zelené a na slnku bledšie a o poznanie tvrdšie listy. Je to drobná rastlinka, vďaka svojmu vzhľadu sa nedá zameniť za žiadnu inu našu papraď.

Smerom na západ, ešte nad Podhliním, sa nachádza Klčina (381 m n.m.), pieskovcový vrch vysadený smrekmi často trpiacimi vývratmi spôsobenými severozápadným prúdením. Kvôli tmavej farbe smrekov sa ľudovo nazýva Čierny háj. V lesných kalužkách (kolajach od traktora) bohato porastých žabníkom skorocelovitým (*Alisma plantago-aquatica*) som našiel malý, ale hustý porast sladičovca bučinového s rozlohou asi 1m². Niekoľko metrov od neho som v júle 2002 objavil jeden exemplár paprade plevinatej, s listami dlhými 30 cm, ale už plodnými. Rastlina bola zďiaľky nápadná lesklými tmavozelenými listami, zblízka vykľutými zásterkami výtrusnic a hranatými úkrojkami lístkov. V poraste rakyty pri značkovanom chodníku som našiel mohutnejšiu rastlinu tohto druhu,

ešte so zelenými zvyškami vľajšieho listu a ešte ďalej inú malú rastlinu, opäť plodnú a s piatimi rastovými vrcholmi. Smerom na juh od vrcholu Klčiny rastie rozsiahly súvislý porast peračiny dúbavovej a opäť bežné všadeprítomné druhy papraď samčia, papraď ostnatá a rozložená a papradka samičia.

Asi 1 km juhovýchodne od Klčiny sa nachádza ďalšie lesné pramenisko — pravostanný prítok potoka Mošteník. Naokolo rastú opäť smrek a priamo v pramenisku množstvo jelší, v minulosti pozrezávaných a bohato zmladzujúcich. Papradka samičia tu vytvára veľké vystúpavé podzemky. Zaujímavosťou je rozsiahly súvislý porast prasličky lesnej okolo prameniska a priamo v ňom praslička riečna (*Equisetum fluvatile*) s krehkými riedko rozkonárenými byľami. Inde v okolí Považskej Bystrice som ju zatiaľ nenašiel.

Poslednú lokalitu, o ktorej sa chcem zmieniť, vytvorili ľudia. Je to železničný násyp vo Vrbí. Táto lokalita sa nachádza asi 1,5 km od železničnej stanice v Považskej Bystrici smerom na Považskú Teplú. Na mieste, kde potok Domanížanka podteká popod železničnú trať, prejdeme opatrne cez kolajnice. Medzi kolajnicami a Váhom môžeme vidieť zvyšky vrbovo-topolového lužného lesa a nepravidelné rybníky. Neskúmal som, či ide o bagroviská, alebo či sú to bývalé bočné korytá Váhu, v minulosti smutne prsláveného záplavami (názov Váh vraj pochádza zo slova *vagus* — blúdivý). Priamo na násype pod rakytami a svibom krvavým som našiel papradku samičiu, papraď samčiu (prekvapujúco hojnú), a niekoľko dospelých rastlín slezinníka červeného, pluzgiernika krehkého, papradovca laločnatého a tiež peračinu Robertovu (*Gymnocarpium robertianum*) s podzemkami hlboko medzi balvanmi, tvoriacimi násyp. Hojná je tiež praslička roľná a za pozornosť stojí malý porast pálky Laxmannovej (*Typha laxmannii*) kolajach vedľa železničného násypu. Rastie tu spolu s pálkou širokolistou (*Typha latifolia*). Pálky síce nepatria medzi papradorasty, ale sú také nápadné, že si ich nemožno nevsimnúť.

Výpočet lokalít v okolí Považskej Bystrice a druhov na nich rastúcich nie je, samozrejme, konečný, treba len chodiť s otvorenými očami. V takom prípade sa určite dožijeme mnohých príjemných prekvapení.